

*Тарасенко Анатолій Григорович,
старший викладач,
кафедра економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕЛЕМЕНТИ ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Теорія господарського порядку, розроблена у 30-40-х роках ХХ ст. економістами німецької Фрайбургської школи, міцно увійшла до інструментарію сучасної економічної науки. З точки зору її представників, господарський порядок є комбінацією різних форм, окремих порядків, які встановлюють кордони досягнення можливостей для використання суспільством обмежених ресурсів та благ.

Господарський порядок розглядається як фундамент для визначення головних властивостей та характеру економічної системи і тісно пов'язаний з людьми, їх інтересами, здібностями, ресурсами, а також політичною системою суспільства. Економічна система, своєю чергою є вбудованою у визначені духовно-культурні, правові та політичні структури і разом з ними формує суспільне життя. Отже, кожне суспільство наділене власною структурою із відповідними підсистемами: політичною, економічною, соціальною та духовно-культурною.

Виокремивши два ідеальних типи господарських порядків – «мінове господарство» та «централізовано кероване господарство», ордоліберали були переконані, що цього цілком достатньо для здійснення системного аналізу та співставлення різноманітних реальних типів господарських порядків у тому вигляді, в якому вони конкретно функціонують, разом з усіма пов'язаними проблемами. Однак, дослідження сучасних різновидів «змішаних» соціально-економічних систем показує певну методологічну обмеженість та схематичність ордоліберальної теорії Фрайбургської школи.

Проблема полягає в тому, що для численних сучасних соціально-економічних систем є характерною не просто одноплощинна комбінація елементів ринкової та командно-адміністративної економіки, а ще й історично зумовлена багатукладність, мішанина та одночасне співіснування елементів старої та нової політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної підсистем, що приводить до ускладнення аналізу в рамках категорій господарського порядку.

Саме до такого роду суспільств відноситься Україна, політико-економічна система якої може бути визначена як багатукладна, різнорівнева, маніпулятивна, корпоративна демократія з переважанням тіньових і позаінституційних важелів, економічних практик і противаг.

Зокрема, характерною рисою сучасного українського суспільства є його подвійна інституціоналізація, коли одночасно у суперечливому співіснуванні функціонують і старі, успадковані ще з радянських і, навіть, з дорадянських

часів, і нові, демократично-ринкові інститути. У зв'язку з цим, у суспільній свідомості співіснують взаємовиключні ціннісно-нормативні порядки: демократично-ринкові перетворення часто реалізуються тоталітарно-адміністративними засобами, не викликаючи конгитивного дисонансу у масовій свідомості. Іншим проявом подвійної інституалізації є паралельне співіснування двох типів суспільних структур: радянського та ринкового [1].

Нині все більше вчених у галузі політичних та економічних наук характеризують соціально-економічну систему України як «феодалізм», або «неофеодалізм», з усіма типовими ознаками феодальної структури влади та суспільних відносин. Вони зазначають, що українська олігархічна держава має багато спільних рис з феодальною державою.

Слід зазначити, що прихильники історичної цивілізаційної парадигми використовують поняття «феодалізм» не у марксистсько-ленінському сенсі класових відносин між феодалами та селянами періоду середньовіччя, а в розумінні, перш за все, його суспільно-політичної моделі, акцентуючи увагу на політичних та економічних аспектах, які не втратили своєї актуальності і в сучасному суспільстві.

Така точка зору бере свій початок у 80-х роках ХІХ ст. і належить французькому історичному Ж. Флакку, який вважав, що феодалізм породили не поземельні відносини, а особливості людської психіки, зокрема, природна потреба в особистих зв'язках, почуття відданості, опікунства, любов до свого сеньйора, неприязнь до чужинців. Таким чином, Флакк заперечував марксистський економічний детермінізм в підході до історії і відвів провідну роль у ній суто людському чиннику.

Згідно з концепцією іншого відомого історика М. Блока, основу феодалізму становило поєднання бенефіцій і васально-ленних зв'язків, тобто відносини не між феодалами і селянами, а між самими феодалами всередині панівного класу. Ці відносини, на його думку, склалися в Європі протягом кількох століть еволюції і були призначені для того, щоб скріпити згори донизу різні групи та запобігти роздробленості, а також усунути суспільний безлад, але зрештою показали свою цілковиту неефективність. У ширшому розумінні, Блок розглядає феодалізм не лише як інституційно-правову систему, але й як феодальне суспільство, з притаманною йому ієрархічністю, переважанням приватного права над публічним, децентралізацією, пов'язаною з тісним переплетенням політичної влади та власності на економічний ресурс - землю, корпоративністю, контрактно-договірною системою взаємин і загальним аграрним характером економіки, коли земля перетворюється на основне джерело багатства і престижу[2].

В сучасному українському суспільстві ці риси феодалізму виявилися напрочуд ефективними та життєздатними.

Зокрема, як вважають деякі дослідники, Україна, як і більшість політичних систем пострадянського типу, перебуває у зоні так званого неопатрімоніального політичного процесу, що пов'язаний із зрощуванням державних та приватних сфер і переважанням особистих мереж знайомств та «кумівства» над правовими нормами. Неопатрімоніальна бюрократія формується на основі регіональних

кланових і сімейно-родинних зв'язків, представляючи собою піраміду різноманітних патронів, вибудовуваних на основі клієнтизму [3].

Можемо стверджувати, що влада і власність і до сьогодні в Україні значною мірою розподіляються через систему васальних стосунків, для якої характерними є жорстка ієрархія, особисті зобов'язання, сполучення ділових та політичних відносин з родинними – все те, що притаманне феодальному суспільству.

Разом з тим, українське суспільство має риси фасадної демократії у вигляді формальних інститутів які мають декларативний характер, в реальності ж діють засоби економічного, адміністративного, юридичного та кримінального впливу які не мають нічого спільного з демократичними процедурами.

Таким чином, під прикриттям демократичних інститутів продовжує діяти мережа неформальних кланово-сімейних зв'язків, що є характерним для феодального суспільства.

Для України є специфічним наявність потужних олігархічних груп які здійснюють політичне та економічне панування, засноване на станово-корпоративній солідарності. Ці групи активно залучені в процес формування та реалізації державної політики завдяки проникненню в органи державної влади.

На цьому фоні сформувався суспільний правовий дуалізм, вибіркоче комерційне правосуддя, неефективна системи захисту прав людини, потужний сектор тіньової економіки, система державних пільг, привілеїв та захмарний рівень доходів цілих категорій посадовців, поганий захист прав власності, поширення практик позаекономічного примусу у сферу трудових відносин, особливо бюджетну.

Як вважає М. Розумний, політична культура сучасної України вже до середини 2000-х років була сформована під впливом протистояння двох головних інституцій: державницької, ієрархічної та феодальної за своїм характером, успадкованої від комуністичного минулого та ліберальної ринкової, запозиченої в посткомуністичній період у вигляді розрізаних офіційних інститутів та інституцій. Внаслідок цього існує невідповідність між трьома рівнями суспільної організації: соціальною структурою, інституційною розбудовою та системою суспільних уявлень що продукується політичним класом і проектується на суспільне життя [4, с.376].

Отже, внаслідок збереження феодально-рентних олігархічних відносин, Україна не має впорядкованої та стійкої інституційної структури, адекватної механізму ринкової координації. Існуюча інституційна структура включає інститути координації різноманітних типів, які конфліктують між собою. Така ситуація обумовлюється ще й тим, що значна частина інституційної структури в Україні сформувалася на основі процесу привнесення ззовні, інша ж частина залишилася у спадок від попереднього, ще дорадянського, політико-господарського механізму.

Нині продовжується практика впровадження соціально-економічних стандартів європейських інститутів та інституцій за відсутності адекватного фінансово-матеріально-кадрового забезпечення цього процесу, тим самим створюються можливості для корупційних шляхів спотворення таких

стандартів, водночас необхідність швидкого здійснення реформ змушує державну владу йти шляхом форсованого запровадження формальних інститутів без їх достатньої адаптації, що ще більше посилює їх неефективність, половинчастість та поверховість, веде загалом до негативних соціально-економічних наслідків. У реформах, які проголошуються, немає внутрішньої мотивації, їх часто здійснюють під зовнішнім тиском Європейського союзу чи в очікуванні грошових трансфів МВФ.

Як наслідок, наростає протиріччя, несумісність між формальними «показовими» європейськими нормами та цінностями з одного боку та реально діючими неформальними, феодалними «тіньовими» практиками їх уникнення з іншого. Складається ситуація, за якої офіційне правило чи норма не наповнюються відповідним змістом, залишаючись декларативним, замість цього в усіх сферах суспільної діяльності діють традиційні корпоративно-кланові неписані правила та домовленості, «сірі схеми», корупційні махінації.

Історична інерція постійно відтворює у суспільстві ці позаекономічні практики за принципом, сформульованим ще за часів Стародавнього Риму: «Раб мріє не про свободу, а про власних рабів».

Список використаних джерел

1. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 4. С. 5-22.
2. Крижановський О.П. ФЕОДАЛІЗМ // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2013. 688 с. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Feodalizm_3](http://www.history.org.ua/?termin=Feodalizm).
3. Ціммер К. Стратегії збереження регіональної влади в Україні. *Агора*. 2006. Вип. 3. С. 50-68.
4. Розумний М. М. Суспільні ідеї як чинник формування політичної нації : дис. д-ра політ. наук: 23.00.03 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. К., 2006. 454 с.

*Теловата Марія Теодозіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА РИНКУ ПРАЦІ

Актуальним викликом сьогодення у професійній освіті, є ринок праці. Важливим фактором, що характеризує професійну освіту є очікування та потреби ринку праці, незалежно від того, на якому етапі життя, воно проводиться. Головною метою є професійна підготовка майбутніх фахівців і